

Vratio se doma *Missale Beneventanum Notatum Ecclesiae Cathedralis Ragusii S. XII*

Ileana Grazio

Hrvatska kulturna baština obiluje arhivskim blagom većinom u rukopisima pisanim latinskim i starohrvatskim jezikom, glagoljičkim i latiničnim pismom. Obradivanje i objavljivanje starih rukopisa spašava te značajne spomenike od uništenja i zaborava, a ljubiteljima hrvatske kulturne prošlosti omogućuje uvid u jedinstvene spomenike knjižne djelatnosti te pobuđuje zanimanje za nova istraživanja. Takvim spomenicima kulturne baštine izrazito su bogati samostanski arhivi primorske Hrvatske.

U okviru Dubrovačkih ljetnih igara 20. srpnja 2011., u nazočnosti mnogih crkvenih i građanskih odličnika, u dubrovačkoj katedrali predstavljeno je faksimilno izdanje *Missale Beneventanum Notatum Ecclesiae Cathedralis Ragusii S. XII.*, objavljeno u izdanju Dubrovačke knjižnice. Svečanost su uveličali pjevačice zbora "Amorette", kao i solist Damir Vrabec, iz Zagreba, otpjevavši dva recitativa iz misala: *Exultet* i iz genealogije po Luku.

S pravom se smatra da je to bio najvažniji ovogodišnji glazbeni događaj u Dubrovniku, jer se misal nakon toliko stoljeća vratio doma, kako je dr. Demović rekao: »Ovaj svečani događaj može se usporediti sa slikom iz evanđelja o izgubljenom sinu i sretnome

roditelju koji upriličuje gozbu i veselje jer mu se sin, koji je bio izgubljen opet pronađen, pa tako i zagubljeni misal opet je pronađen...« Misal je značajan spomenik liturgijske glazbene prošlosti starog Dubrovnika, ujedno je dokument koji po svom značenju spada u nultu kategoriju hrvatske i svjetske baštine. Uz misal predstavljena je i knjiga dr. Mihe Demovića *Rasprava uz faksimilno izdanje Misala*.

Svjedoci smo da su naši razni dokumenti iz prošlosti razbacani po mnogim knjižnicama i arhivima u svijetu i da su mnogi povjesničari prešućivali identifikaciju i dataciju hrvatskih dokumenata, no ipak su se našli stručnjaci koji su temeljito obavili posao i dokumente iznijeli na svijetlo dana, a među takve spada dr. Miho Demović,

koji se cijeli svoj život, uza svećeničke dužnosti, bavio i glazbenim dokumentima iz prošlosti te objavio mnoge radove, među koje pripada i ovaj misal, a prije nekoliko godina objavio je i *Dubrovački beneventanski priručnik liturgijskog obreda blagdana sv. Nikole iz 11. st.* Ukupan Demovićev doprinos hrvatskoj muzikologiji je velik, jer je broj njegovih objavljenih radova veći od ukupnog broja muzikoloških radova objavljenih u Hrvatskoj u 20. st.

Godine 1981. Demović je boravio u Oxfordu, s namjerom da u tamošnjoj knjižnici Bodleian transkribira neke manuskripte za koje se znalo da su nastali u Hrvatskoj, među kojima se nalazi *Beneventanski notirani misal*, pod signaturom *Canon Litur342*, koji je u Oxford dospio kupnjom u Veneciji

Prvi koji se bavio Misalom poznati je paleograf Elias Avery Loew, koji je zaključio da dokument pripada benediktinskoj crkvi i samostanu u Rožatu kraj Dubrovnika. On je takav zaključak donio na temelju 87. stranice Misala, na kojoj se spominju sveti kotorski mučenici Petar, Andrija i Lovrijenac, koji se ne časte nigdje drugdje već samo u Dubrovniku, svake godine 7. srpnja.

1817., uz mnoge druge dokumente, od baštinika isusovca Mattea Luigija Canonicija. Kad je *Misal* nestao iz Dubrovnika ne zna se točno – možda nakon velikog potresa 1667. ili pak za vrijeme Napoleonove okupacije Dubrovnika?!

Prvi koji se bavio Misalom poznati je paleograf Elias Avery Loew, koji je zaključio da dokument pripada benediktinskoj crkvi i samostanu u Rožatu kraj Dubrovnika. On je takav zaključak donio na temelju 87. stranice *Misala*, na kojoj se spominju sveti kotorski mučenici Petar, Andrija i Lovrijenac, koji se ne časte nigdje drugdje već samo u Dubrovniku, svake godine 7. srpnja. Nakon uvida u knjigu *Illiricum Sacrum*, u kojoj je pronašao podatke o tim svecima, a budući da je *Misal* pisan beneventanom, to je povezao s talijanskom beneventanskom praksom, pa mu je bilo najlakše locirati *Misal* u Rožat, blizu Dubrovnika, jer je taj benediktinski samostan naveden na

Brončanim vratima u Monte Cassinu. Nastanak *Misala* smjestio je u 13. st.

Nakon Loewa *Misalom* su se bavili još neki muzikolozi, koji su, ipak, slijedili Loewa. U čemu je bila poteškoća da se *Misalu* točno odredi mjesto nastanka i vrijeme nastanka? *Misal* je dosta oštećen, nedostaju neke stranice, neke su oštećene, a najvažnije je to što nema prvih stranica, na kojima je bio napisan sadržaj molitava i za koju je crkvu pisan, a obično se na tim stranicama spominje i patron grada kojemu *Misal* pripada, no sve to ne umanjuje veliku vrijednost dokumenta.

Demović je ispravio pogrešku koja se povlačila u objavljenim radovima o *Misalu*. On je na temelju pojedinosti točno locirao da *Misal* pripada Dubrovačkoj katedrali iz 12. st. i da je pisan u 12. stoljeću. Našao je obrasce molitava i obreda na Cvjetnicu, obred Velikog petka, obrazac molitve posvećen kotorskim mučenicima sv. Petru, Andriji i Lovrijencu, kao i dio molitve posve-

ćen zaštitniku grada Dubrovnika sv. Vlahu. Značajan je početak te molitve: »Tebe Boga našega Spasitelja ponizno prosimo da po zaštiti sv. Vlaha mučenika i tvog biskupa budemo oslobođeni od svih vražjih zasjeda...«

Da *Misal* pripada gradskoj crkvi, a ne seoskoj kakva je crkva u Rožatu, Demović je konstatirao na temelju teksta koji opisuje bogoslužje ophoda na Cvjetnicu koji se obavlja ispred gradskih vrata. Molitva glasi: »Molimo te uspostavi mir na sve četiri strane ovoga grada, neka ga brižno prožme tvoja riječ da ih nasitiš obiljem kruha, neka ih brani Duh Sveti da im neprijatelj ne naškodi...« Druga molitva glasi: »Zaštiti, molimo, ovaj svoj narod, zaokruži ovaj grad duhovnim naoružanjem da slava imena tvoga uvijek sjaji nad njim.«

Posebno je značajna molitva uskrsnoj svijeći, koja djeluje kao *exultet*. Važan je i obrazac koji spominje kako biskupa za vrijeme njegove mise opslužuju više klerika te dva subdakona, što se ne događa na redovničkoj misi. U jednoj rubrici opisano je klanjanje svetome križu na Veliki petak i tu se također spominje biskup koji je na čelu gradske crkve, a ne seoske u Rožatu. Također je opisan obrazac kulta sv. Benedikta i sv. Skolastike, koji su se u starome Dubrovniku svečano slavili. Na 87. stranici opisan je obred za blagdan svetih zaštitnika Dubrovnika sv. Petra, Andrije i Lovrijenca. Dubrovčani su tim svecima podigli crkvu na reprezentativnom mjestu u svome gradu, a kad je ona srušena 1900., bočnoj ulici pored crkve dali su ime Petilovrijenci, a u zamjenu za crkvu podigli su svecima oltar u današnjoj katedrali.

Na očuvanim stranicama misala spominje se 49 svetačkih imena, od kojih 42 pripadaju najstarijem sloju rimske Crkve. Neki su obrasci molitava prilagođeni dubrovačkim prilikama, što je bio običaj u mnogim našim

sredinama. Taj misal međunarodnog značaja za monodijsku glazbu sadrži 230 napjeva, tj. 45 introita: 32 stiha *Alleluia*, 32 *Graduala*, 12 *Tractusa*, 48 *Offertoriuma*, 40 *Communija*, 5 sekvencija, i još druge napjeve, među kojima je exultet koji nije zabilježen nigdje osim u ovome misalu. Demović se posebno zadržao na genealogiji po Luki, jer se u Hrvatskoj uoči Bogojavljenja svečano pjevala genealogija po Luki, i to na način kako je napisano u misalu i taj je dio savršen primjer liturgijskog recitativa te po svojoj ljepoti jedinstven možda i u svijetu. Svi napjevi nisu jednako pjevački razvijeni, a svakako se ističu oni za velike blagdane. Svi su napisani u crkvenim ljestvicama. U misalu se nalazi nekoliko himničkih tekstova. Misal sadrži tekstove na latinskome jeziku, ali ima pokoja i hrvatska riječ, kao na str. 42: »žalosni, njih okvasi, uspomene njegove«, što je bila karakteristika domaćih svećenika. Neki napjevi imaju dubrovačke posebnosti.

Misal je pisan oblom beneventanom, ali se povremeno pojavljuju i slova karoline, slovo O podsjeća na starohrvatski pleter. Neumatski grafemi su izrađeni filigranski na način kako se pisalo u 12. st., što potvrđuje da je pisan u tom stoljeću. Još jedan podatak govori da je nastao u Dubrovniku u 12. st.: ne spominje se niti jedan svetac iz redova braće franjevaca i dominikanaca, što bi bilo normalno da je misal pisan u 13., jer su oni došli u Dubrovnik u 13. st. U Dubrovniku postoji gotovo dvije tisuće godina stara tradicija o boravku sv. Pavla na Mljetu nakon brodoloma. U misalu postoji obrazac koji govori o tome svecu na str. 86 i 87.

Notirani beneventanski misal dubrovačke katedrale iz 12. svjedoči da je u Dubrovniku bilo vrhunsko gregorijansko pjevanje, u skladu s tadašnjom katedralom, koja je, prema kroničarima, bila vrhunac ljepote graditeljstva u 12. st. Faksimil misala. Zahvaljujući dr. Mihi Demoviću, izdavaču Dubro-

vačkoj knjižnici, a poglavito Vesni Čučić, kao i Pavici Šperk-Šundrica, koja je financirala ovo izdanje, sada je misal dostupan javnosti i mladi muzikolozi se nadalje mogu baviti njime.

Demović je u svojoj knjizi *Rasprava uz faksimilno izdanje Misala* vrlo stručno dao analizu dokumenta, podijelivši gađu po poglavljima: nakon predgovora i uvoda slijedi: *Značaj misala*, *Opis rukopisa*, *Notacija*, *Vrijeme nastanka*, *Mjesto nastanka*, *Liturgijsko ustrojstvo*, *Odluke napjeva*, *Napjev genealogije po Luki*, *Napjev pohvale Uskrstnoj svijeci (Exultet)*, *Proprium mise na spomen blagdana sv. Pavla*, *Zaključak*, *Abecedni popis napjeva*, *Notni prilozi* (koje je Demović transkribirao) te *Popis slika*.

Na kraju knjige nalazi se *Himna sv. Pavlu*, koju je Demović skladao i posvetio Pavici Šperk-Šundrici, koja je financirala izdanje faksimila *Misala*.